

Сучасні трансформації землекористування сільськогосподарськими підприємствами в Україні

Постановка проблеми. Земля є невід'ємною передумовою для абсолютно всіх галузей національного господарства, а не тільки для сільського господарства. Для одних вона виступає в ролі просторового базису, для інших – як головний засіб виробництва і предмет праці.

Ряд авторів вказують, що земля є одним із основних джерел існування суспільства та найважливішим його багатством [3]. У сільському господарстві вона відіграє особливу роль, характеризується фізико-хімічними й біологічними властивостями ґрунтів, за допомогою яких формується врожай сільськогосподарських культур. Унаслідок відмінностей цих показників на певних земельних ділянках якість ґрунтів є різною.

Сільськогосподарські підприємства намагаються інтенсифікувати виробничі процеси у землеробстві та забезпечити максимальну економічну ефективність виробничо-господарської діяльності. Для цього запроваджуються системи сівозмін, удосконалюються структура посівних площ і система внесення мінеральних й органічних добрив, використовують відповідні сорти рослин, які адаптовані до місцевих природно-кліматичних умов, розробляються заходи щодо підвищення придатності земель, їх охорони, запобігання вітрової та водної ерозії, зрошення й осушення певних площ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанню важливих проблем землекористування та підвищенню рівня економічної ефективності використання земельних ресурсів присвячено роботи багатьох відомих вчених економістів-аграріїв. Зокрема, над даною тематикою працювали А.Є. Дан-

кевич [1], М.М. Ільчук [3], Л.Я. Зрібняк [3], С.І. Мельник [3], Ю.В. Ліщук [5], Г. Черевко [6], Д. Кадлек [7] й інші відомі вчені.

Мета статті – дослідити основні тенденції землекористування сільськогосподарськими підприємствами в сучасних умовах.

Виклад основних результатів дослідження. Згідно з чинним законодавством у загальній структурі сільськогосподарських угідь особлива роль відводиться землям сільськогосподарського призначення, до яких за Земельним кодексом України належать землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей. Більше того землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися насамперед для сільськогосподарського використання [2].

За даними Державної служби статистики України, в 2011 році загальна земельна площа становила близько 60 350 тис га. З цього обсягу близько 41557,6 тис. га, або 68,9%, припадало на сільськогосподарські угіддя, до яких належать рілля, сади, виноградники, сіножаті й пасовища. У загальній структурі земельних площ сільськогосподарські землі мали 70,9%, ліси та лісовкриті площі – 17,6% у загальній структурі площ, води – 4,0%, забудовані землі – 4,2 та інші землі – 3,3%.

Основними землекористувачами є сільськогосподарські підприємства і громадяни, в яких було 36483,3 тис. га, або 87,8% усіх сільськогосподарських угідь. З них 20499,3 тис. га, або 56,2%, використовували підприємства і 15984,0 тис. га, або 43,8%, – громадяни. У загальному обсязі сільськогосподар-

* Науковий керівник – М.М. Ільчук, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН.
© О.Д. Сичова, 2013

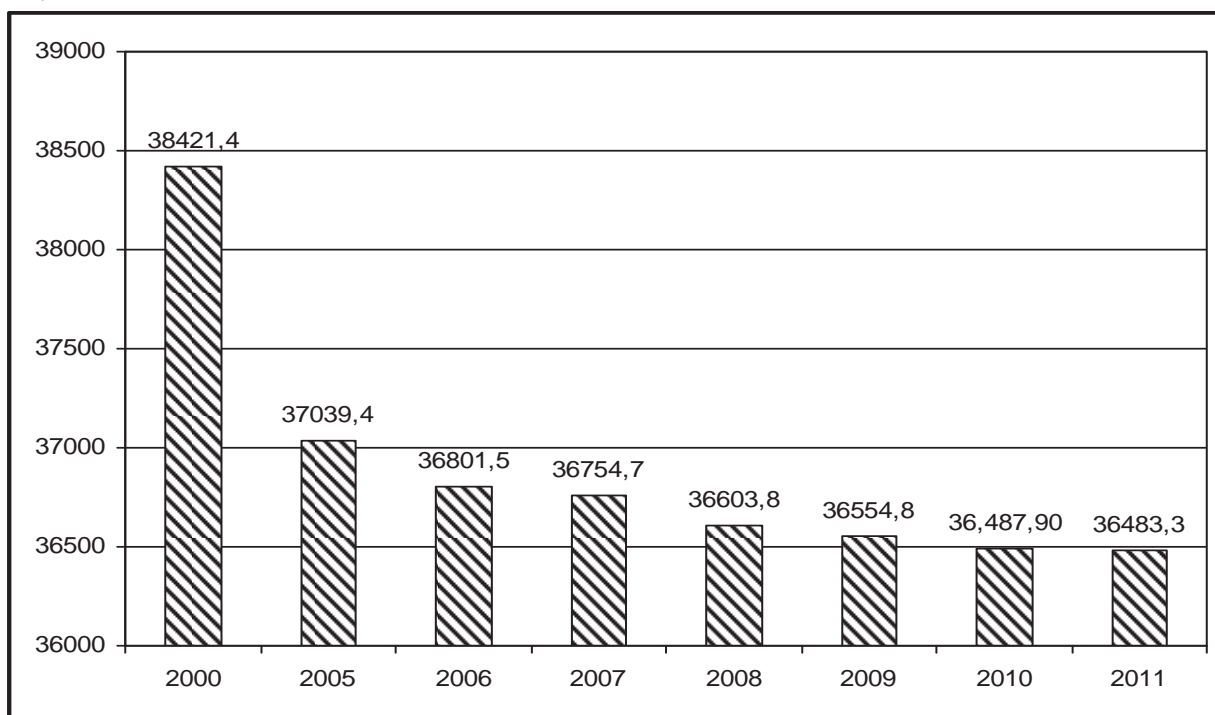
ських угідь сільськогосподарських підприємств 1010,3 тис. га, або 5,0%, припадало на державні, а 19489,0 тис. га, або 95,0%, – на недержавні господарства.

Аналізуючи структуру сільськогосподарських угідь слід відзначити, що вона у підприємств та громадян дещо різниться. Так, у суспільному секторі 19203,6 тис. га становить рілля, 393,0 – сіножаті, 695,5 тис. га – пасовища, або відповідно 93,7%, 1,9 і 3,4%. Тобто підприємства виділяють основні земельні масиви для виробництва продукції рослинництва, тим самим збільшуючи навантаження на ґрунт.

За даними Державної служби статистики України, упродовж 2000-2011 років відзначається зменшення обсягів площ сільськогосподарських угідь сільськогосподарських підприємств і громадян. Так, у 2000 році їхні площі становили 38,4 млн га, а в 2011-му – майже на 1,9 млн га менше, або на 5,0% (рис.). Звичайно, земельні ділянки не зни-

кають. Просто простежується негативна тенденція виведення сільськогосподарських угідь із сільськогосподарського обігу та зміни їх цільового призначення. Тобто землі, придатні для виробництва продуктів харчування, передаються для будівництва житлових будинків, об'єктів промисловості, логістичних приміщень і т.д. До того ж підприємства не мають фінансових та матеріальних можливостей належним чином використовувати належні їм земельні наділи, а низька прибутковість сільськогосподарського виробництва не дає змоги розв'язати наявні проблеми. Тому вони шукають інші варіанти, навіть через зміну форми землекористування.

Як стверджує Ю.В. Ліщук, політична й економічна нестабільність гальмують вирішення земельного питання, а нинішні кризові виклики додали значущої актуальності [4].

Площі сільськогосподарських угідь сільськогосподарських підприємств і громадян в Україні, тис. га

*Джерело: За даними Державної служби статистики України.

Найбільш глибоко такі тенденції простежуються в Чернігівській, Рівненській, Львівській областях, де площі сільськогосподарських угідь сільськогосподарських підприємств і громадян зменшилися на 8,5%, 8,8 і 8,8% відповідно. У Житомирсь-

кій області зменшення досліджуваного показника відбулося майже на 15%.

Фахівці наголошують, що ефективність використання землі нині стає дедалі актуальнішим питанням у зв'язку з її

об'єктивною обмеженістю як природного ресурсу [6].

А. Кадлек вказує, що для забезпечення найвищого прибуткового рівня продуктивності землі необхідне поєднання двох обов'язкових умов: час і гроші [7].

Важливим показником ефективності землекористування сільськогосподарськими

підприємствами є вартість валової продукції сільського господарства, яка порівняно з 2005 роком має тенденцію до зростання (табл.). При цьому у 2011 році на одного зайнятого у сільськогосподарському виробництві припадало 35,5 тис. грн, а з розрахунку на 1 га с.-г. угідь – 3,3 тис. грн.

Вартість валової продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах України

Показник	Рік		
	2005	2008	2011
Валова продукція сільського господарства: у постійних цінах 2010 р., млн грн	72764,7	101451,2	121053,7
із розрахунку на одного зайнятого у сільськогосподарському виробництві, тис. грн	18,2	30,5	35,5
із розрахунку на 1 га с.-г. угідь, тис. грн	2,0	2,8	3,3

*Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Важко не погодитись із фахівцями, які стверджують, що наразі системи землеробства повинні бути спрямовані на підвищення ефективності використання землі, постійне зростання її родючості та включати такі основні елементи: освоєння сівозмін, прийоми боротьби з ерозією ґрунтів і їхній раціональний обробіток, вапнування ґрунтів, зрошення й осушення, окультурення природних сінокосів і пасовищ, боротьбу з бур'янами, шкідниками та хворобами рослин [1].

Висновки. За досліджуваній період відзначається чітка тенденція до зменшення площ сільськогосподарських угідь у використанні сільськогосподарськими підприємствами, але разом із цим спостерігається

зростання рівня основних економічних показників ефективності землекористування в них. Важливою умовою розвитку ефективного землекористування є збільшення вартості продукції сільського господарства на 1 га сільськогосподарських угідь.

Через відсутність бюджетного фінансування на проведення науково обґрунтованих заходів забезпечення ефективного землекористування основним напрямом розвитку залишається повне ресурсне забезпечення до технологічних потреб у виробництві продукції рослинництва й тваринництва. При цьому необхідні суми коштів потрібно забезпечувати за рахунок власного капіталу, кредитних ресурсів і зовнішніх інвестицій.

Список використаних джерел

1. Данкевич А.Є. Інтенсифікація землеробства при високотоварному виробництві / А.Є. Данкевич // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип.1(6). – Т.1. – Полтава: ПДАА, 2013. – С.93.
2. Земельний кодекс України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
3. Ільчук М.М. Організація і планування сільськогосподарського виробництва / [М.М. Ільчук, Л.Я. Зрібняк, С.І. Мельник та ін.]; за ред. М.М. Ільчука та Л.Я. Зрібняка. – Вінниця: Нова книга, 2009. – 456 с.
4. Ліщук Ю.В. Земельні відносини в Україні: стан, проблеми та перспективи / Ю.В. Ліщук // Зб. статей міжнар. школи-семінару «Теорія і практика інноваційно-консультаційної діяльності». – К.: Вид. центр НУБіП України, 2010. – С.81-84.
5. Сільське господарство України. Стат. зб. 2011 р. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 388 с.
6. Черевко Г. Земельні відносини як чинник ефективності використання землі / Г. Черевко, Г. Земляна // Аграрна економіка. – 2010. – № 1-2. – Т. 3. – С.32.
7. Kadlec John E. Farm management / John Kodlec. – Prentice-Hall, New Jersey, 1985. – 430 p.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2013 р.

*